

## Зміст

|                                                                                  |          |
|----------------------------------------------------------------------------------|----------|
| <b>ПЕРЕДМОВА .....</b>                                                           | <b>4</b> |
| <b>Частина 1Анатомо-фізіологічна будова організму людини.....</b>                | <b>5</b> |
| <b>Розділ 1. Опорно-руховий апарат (процес руху) .....</b>                       | <b>8</b> |
| 1.1. Вчення про кістки та їх з'єднання<br>(остеологія і артросиндесмологія)..... | 8        |
| 1.1.1 Загальні дані остеології та артросиндесмології .....                       | 8        |
| 1.1.2. Класифікація кісток .....                                                 | 9        |
| 1.1.3 Кістка як орган .....                                                      | 9        |
| 1.2. Кістки черепа .....                                                         | 12       |
| 1.2.1. Кістки мозкового черепа .....                                             | 13       |
| 1.2.2. Кістки лицевого черепа .....                                              | 17       |
| 1.2.3. З'єднання кісток черепа.....                                              | 20       |
| 1.3. Череп у цілому .....                                                        | 20       |
| 1.3.1. Очна ямка .....                                                           | 22       |
| 1.3.2. Носова порожнина .....                                                    | 23       |
| 1.3.3. Ротова порожнина .....                                                    | 24       |
| 1.3.4. Особливість черепа у новонароджених і дітей грудного<br>віку .....        | 24       |
| 1.4. Кістки тулуба .....                                                         | 25       |
| 1.4.1. Хребтовий стовп.....                                                      | 25       |
| 1.4.2. Будова хребців.....                                                       | 25       |
| 1.4.3. Види з'єднань між хребцями .....                                          | 27       |
| 1.5. Хребет у цілому .....                                                       | 28       |
| 1.6. Кістки грудної клітки.....                                                  | 29       |
| 1.6.1. Ребра .....                                                               | 29       |
| 1.6.2. Груднина .....                                                            | 30       |
| 1.6.3. З'єднання кісток грудної клітки .....                                     | 30       |
| 1.6.4. Грудна клітка в цілому .....                                              | 30       |
| 1.7. Кістки верхньої кінцівки та їх з'єднання.....                               | 31       |
| 1.7.1. Кістки плечового пояса .....                                              | 31       |
| 1.7.2. З'єднання кісток плечового пояса .....                                    | 32       |
| 1.7.3. Кістки вільної верхньої кінцівки та їх з'єднання .....                    | 33       |
| 1.7.4. З'єднання кісток вільної верхньої кінцівки.....                           | 34       |
| 1.8. Кістки нижньої кінцівки та їх з'єднання .....                               | 36       |
| 1.8.1. Кістки тазового пояса та їх з'єднання.....                                | 36       |
| 1.8.2. Таз у цілому .....                                                        | 38       |
| 1.8.3. Кістки вільної нижньої кінцівки та їх з'єднання .....                     | 39       |
| 1.8.3.1. Кістки заплесна .....                                                   | 40       |
| 1.8.3.2. Кістки плесна.....                                                      | 40       |
| 1.8.3.3. Фаланги пальців .....                                                   | 40       |

|                                                                                                               |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.8.3.4. З'єднання кісток вільної нижньої кінцівки .....                                                      | 41 |
| 1.8.3.5. З'єднання кісток гомілки між собою .....                                                             | 41 |
| 1.9. Стопа як ціле .....                                                                                      | 43 |
| 1.10. Загальні питання анатомії та фізіології м'язової системи<br>(міологія) .....                            | 43 |
| 1.10.1. Загальна міологія .....                                                                               | 43 |
| 1.10.2. Фізіологічні особливості гладких та посмугованих м'язів... ..                                         | 44 |
| 1.10.3. Робота м'язів. М'язова втома .....                                                                    | 45 |
| 1.10.4. Значення фізичного тренування .....                                                                   | 47 |
| 1.11. М'язи та фасції частин тіла .....                                                                       | 48 |
| 1.11.1. М'язи та фасції голови .....                                                                          | 48 |
| 1.11.2. М'язи та фасції шиї .....                                                                             | 49 |
| 1.11.3. Топографо-анатомічні утвори шиї .....                                                                 | 51 |
| 1.12. М'язи та фасції тулуба .....                                                                            | 52 |
| 1.12.1. М'язи та фасції спини .....                                                                           | 52 |
| 1.12.2. М'язи та фасції грудей .....                                                                          | 54 |
| 1.12.3. М'язи та фасції живота .....                                                                          | 55 |
| 1.12.4. Топографія передньої стінки живота .....                                                              | 56 |
| 1.13. М'язи та фасції верхньої кінцівки .....                                                                 | 57 |
| 1.13.1. М'язи плечового пояса .....                                                                           | 57 |
| 1.13.2. М'язи вільної верхньої кінцівки .....                                                                 | 58 |
| 1.13.3. Фасції верхньої кінцівки .....                                                                        | 60 |
| 1.13.4. Топографія верхньої кінцівки .....                                                                    | 61 |
| 1.14. М'язи та фасції нижньої кінцівки .....                                                                  | 62 |
| 1.14.1. М'язи тазового пояса .....                                                                            | 62 |
| 1.14.2. М'язи вільної нижньої кінцівки .....                                                                  | 63 |
| 1.14.3. Фасції нижньої кінцівки .....                                                                         | 65 |
| 1.14.4. Топографія нижньої кінцівки .....                                                                     | 66 |
| 1.15. Особливості будови опорно-рухового апарату людини, що<br>пов'язані з вертикальним положенням тіла ..... | 67 |
| 1.16. Патологія та травматичні ушкодження опорно-рухового апарату ..                                          | 68 |
| 1.16.1. Переломи кісток .....                                                                                 | 68 |
| 1.16.2. Несправжній суглоб .....                                                                              | 68 |
| 1.16.3. Вивихи .....                                                                                          | 68 |
| 1.16.4. Травматичні ушкодження м'язів .....                                                                   | 69 |
| 1.17. Захворювання опорно-рухового апарату .....                                                              | 69 |
| 1.17.1. Вроджені деформації .....                                                                             | 69 |
| 1.17.2. Вади постави .....                                                                                    | 70 |
| 1.17.3. Остеопороз. Остеопенічні стани .....                                                                  | 71 |
| 1.17.4. Остеохондроз .....                                                                                    | 73 |

## **Розділ 2. Вчення про внутрішні – спланхнологія .....**

|                                                                       |    |
|-----------------------------------------------------------------------|----|
| 2.1. Анатомія органів дихання. Процес дихання та його патологія ..... | 74 |
| 2.1.2. Ніс .....                                                      | 75 |
| 2.1.2.1. Зовнішній ніс .....                                          | 75 |

|                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 2.1.2.2. Порожнина носа .....                                                   | 75  |
| 2.1.3. Гортань .....                                                            | 76  |
| 2.1.4. Трахея .....                                                             | 77  |
| 2.1.5. Головні бронхи .....                                                     | 77  |
| 2.1.6. Легені.....                                                              | 78  |
| 2.1.6.1. Бронхіальне дерево .....                                               | 78  |
| 2.1.6.2. Альвеолярне дерево .....                                               | 79  |
| 2.1.7. Плевра.....                                                              | 79  |
| 2.1.8. Межі плевральних мішків та легень .....                                  | 80  |
| 2.1.9 Середостіння.....                                                         | 81  |
| 2.2. Фізіологія дихання. Процес дихання .....                                   | 81  |
| 2.2.1. Вентиляція легень .....                                                  | 82  |
| 2.2.1.1. Механізм вдиху та видиху .....                                         | 82  |
| 2.2.1.2. Механізм першого вдиху новонародженої дитини ....                      | 82  |
| 2.2.1.3. Тиск у плевральній порожнині.....                                      | 82  |
| 2.2.1.4. Регуляція дихання.....                                                 | 83  |
| 2.3. Легеневі об'єми та життєві ємності легень .....                            | 84  |
| 2.4. Дихання за різних умов навантаженні .....                                  | 85  |
| 2.4.1. Дихання при фізичному навантаженні .....                                 | 85  |
| 2.4.2. Дихання при зниженому атмосферному тиску .....                           | 85  |
| 2.4.3. Дихання при підвищеному атмосферному тиску .....                         | 86  |
| 2.4.4. Штучне дихання.....                                                      | 86  |
| 2.5. Захворювання органів дихальної системи розлади зовнішнього<br>дихання..... | 86  |
| 2.5.1. Порушення альвеолярної вентиляції та недостатності<br>дихання.....       | 86  |
| 2.5. 2. Риніт .....                                                             | 89  |
| 2.5. 3. Гайморит .....                                                          | 90  |
| 2.5. 4. Ларингіт.....                                                           | 91  |
| 2.5. 5. Трахеїт .....                                                           | 92  |
| 2.5. 6. Бронхіт.....                                                            | 92  |
| 2.5.6.1. Гострий бронхіт .....                                                  | 92  |
| 2.5.6.2. Хронічний бронхіт .....                                                | 93  |
| 2.5.7. Бронхоектатична хвороба .....                                            | 94  |
| 2.5.8. Пневмонія .....                                                          | 95  |
| 2.5.8.1. Гостра пневмонія .....                                                 | 95  |
| 2.5.8.2. Хронічні пневмонії .....                                               | 96  |
| 2.5.9. Емфізема легень .....                                                    | 96  |
| 2.5.10. Рак легень.....                                                         | 97  |
| 2.5.11. Плеврит .....                                                           | 98  |
| 2.5.12. Пневмоторакс .....                                                      | 98  |
| 2.5.13. Дихальна недостатність.....                                             | 99  |
| 2.5.14. Гіпоксія.....                                                           | 101 |
| 2.5.15. Вплив куріння на функції дихальної системи.....                         | 102 |
| 2.6. Процес живлення та його патологія.....                                     | 102 |

|                                                                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 2.7. Анатомія та фізіологія органів травлення .....                                                                  | 104 |
| 2.7.1. Ротова порожнина .....                                                                                        | 104 |
| 2.7.1.1. Присінок та власне порожнина рота.....                                                                      | 104 |
| 2.7.1.2. Язик .....                                                                                                  | 105 |
| 2.7.1.3. Зуби .....                                                                                                  | 106 |
| 2.7.1.4. Слинні залози .....                                                                                         | 107 |
| 2.7.1.5. Їжа у ротовій порожнині .....                                                                               | 108 |
| 2.7.2. Глотка .....                                                                                                  | 109 |
| 2.7.3. Стравохід.....                                                                                                | 110 |
| 2.7.4. Черевна порожнина та порожнина очеревини .....                                                                | 111 |
| 2.7.5. Шлунок.....                                                                                                   | 113 |
| 2.7.5.1. Будова шлунка.....                                                                                          | 113 |
| 2.7.5. 2. Травлення в шлунку .....                                                                                   | 114 |
| 2.7.5.3. Склад і властивості шлункового соку.<br>Методи вивчення.....                                                | 114 |
| 2.7.5.4. Регуляція виділення шлункового соку .....                                                                   | 116 |
| 2.7.5.5. Моторна функція шлунка.....                                                                                 | 117 |
| 2.7.6. Печінка .....                                                                                                 | 118 |
| 2.7.7. Жовчний міхур .....                                                                                           | 121 |
| 2.7.8. Підшлункова залоза .....                                                                                      | 123 |
| 2.7.9. Тонка кишка.....                                                                                              | 123 |
| 2.7.9.1. Відділи тонкої кишки .....                                                                                  | 123 |
| 2.7.9.2. Травлення у дванадцятипалій кишці .....                                                                     | 124 |
| 2.7.9.2.1. Склад, властивості, регуляція виділення<br>підшлункового соку.....                                        | 125 |
| 2.7.9.2.2. Жовч. Процеси жовчоутворення та<br>жовчовиділення.....                                                    | 126 |
| 2.7.9.3. Травлення у тонкій кишці .....                                                                              | 127 |
| 2.7.9.3.1. Кишкова секреція .....                                                                                    | 127 |
| 2.7.9.3.2. Всмоктування.....                                                                                         | 128 |
| 2.7.9.4. Моторика тонкої кишки .....                                                                                 | 129 |
| 2.7.10. Товста кишка .....                                                                                           | 130 |
| 2.7.10.1. Відділи товстої кишки.....                                                                                 | 130 |
| 2.7.10.2. Травлення в товстій кишці .....                                                                            | 132 |
| 2.7.10.3. Акт дефекації .....                                                                                        | 133 |
| 2.7.10.4. Поняття про шлункове та дуоденальне<br>зондування, гастрос-копію, ректороманоскопію і<br>копро граму ..... | 133 |
| 2.8. Основні клінічні прояви захворювань органів травлення .....                                                     | 134 |
| 2.9. Процес травлення .....                                                                                          | 135 |
| 2.10. Хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки .....                                                                  | 136 |
| 2.11. Хвороби печінки.....                                                                                           | 136 |
| 2.12. Захворювання жовчного міхура та підшлункової залози .....                                                      | 137 |
| 2.13. Захворювання кишок та відхідника (анального отвору).....                                                       | 137 |
| 2.14. Дисбактеріоз .....                                                                                             | 138 |

|                                                                                                   |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 2.15. Перитоніт .....                                                                             | 139        |
| <b>Розділ 3. Анатомія та фізіологія сечових органів .....</b>                                     | <b>141</b> |
| 3.1. Макро- та мікроскопічна будова нирки .....                                                   | 141        |
| 3.2. Механізм сечоутворення .....                                                                 | 143        |
| 3.2.1. Фільтрація .....                                                                           | 143        |
| 3.2.2. Реабсорбція .....                                                                          | 144        |
| 3.2.3. Секреція.....                                                                              | 144        |
| 3.3. Регуляція діяльності нирок .....                                                             | 144        |
| 3.3.1. Нервова регуляція .....                                                                    | 144        |
| 3.3.2. Гуморальна регуляція .....                                                                 | 144        |
| 3.4. Сечовід .....                                                                                | 145        |
| 3.5. Сечовий міхур.....                                                                           | 145        |
| 3.6. Сеча. Кількісний і якісний склад нормальної сечі. Патологія нирок<br>та сечового міхура..... | 147        |
| 3.7. Склад патологічної сечі .....                                                                | 149        |
| 3.7.1. Кількісні характеристики сечі .....                                                        | 149        |
| 3.7.2. Якісні характеристики сечі .....                                                           | 149        |
| 3.7.3. Захворювання нирок .....                                                                   | 151        |
| 3.8. Функціональні розлади сечовипускання. Енурез .....                                           | 152        |
| <b>Розділ 4. Анатомія статевих органів.....</b>                                                   | <b>153</b> |
| 4.1. Чоловічі статеві органи.....                                                                 | 153        |
| 4.1.1. Яєчко.....                                                                                 | 153        |
| 4.1.2. Сім'явиносна протока.....                                                                  | 14         |
| 4.1.3. Сім'яні піхурці.....                                                                       | 154        |
| 4.1.4. Передміхурова залоза .....                                                                 | 154        |
| 4.1.5. Бульбоуретральні залози .....                                                              | 154        |
| 4.1.6. Сім'яний канатик .....                                                                     | 154        |
| 4.1.7. Калитка.....                                                                               | 155        |
| 4.1.8. Статевий член. Чоловічий сечівник .....                                                    | 155        |
| 4.2. Жіночі статеві органи .....                                                                  | 156        |
| 4.2.1. Яєчник .....                                                                               | 156        |
| 4.2.2. Маткова труба.....                                                                         | 157        |
| 4.2.3. Матка .....                                                                                | 157        |
| 4.2.4. Піхва .....                                                                                | 159        |
| 4.2.5. Жіноча соромітна ділянка .....                                                             | 159        |
| 4.2.6. Клітор .....                                                                               | 160        |
| 4.2.7. Жіночий сечівник.....                                                                      | 160        |
| 4.2.8. Промежина.....                                                                             | 160        |
| 4.3. Статеві клітини .....                                                                        | 161        |
| 4.3.1. Сперматозоїди. Сперма .....                                                                | 161        |
| 4.3.2. Яйцеклітина .....                                                                          | 162        |
| 4.4. Статевий цикл жінки.....                                                                     | 162        |
| 4.5. Стадії розмноження.....                                                                      | 163        |

|                                                                   |     |
|-------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.6. Статеве дозрівання .....                                     | 163 |
| 4.7. Статеві мотивації та їх реалізація .....                     | 163 |
| 4.7.1. Статеві реакції у чоловіків .....                          | 164 |
| 4.7.2. Статеві реакції у жінок .....                              | 164 |
| 4.7.3. Фізіологія статевого акту .....                            | 164 |
| 4.8. Запліднення.....                                             | 165 |
| 4.9. Вагітність .....                                             | 166 |
| 4.10. Пологи .....                                                | 166 |
| 4.11. Лактація.....                                               | 166 |
| 4.12. Патологія репродуктивної системи. Позаматкова вагітність .. | 167 |
| 4.13. Безплідність .....                                          | 169 |
| 4.13.1. Жіноча безплідність.....                                  | 169 |
| 4.13.2. Чоловіча безплідність.....                                | 170 |
| 4.13.2.1 Простатит.....                                           | 170 |
| 4.13.2.2 Крипторхізм .....                                        | 171 |

|                                                                 |            |
|-----------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Розділ 5. Серцево-судинна система .....</b>                  | <b>172</b> |
| 5.1. Анатомія та фізіологія серцево-судинної системи .....      | 172        |
| 5.2. Кров і судинний апарат .....                               | 173        |
| 5.3. Серце: будова, топографія.....                             | 174        |
| 5.3.1. Будова стінки серця. Камери серця.....                   | 174        |
| 5.3.2. Проекція серця на передню стінку грудної порожнини ..... | 177        |
| 5.3.3. Судини серця .....                                       | 177        |
| 5.3.4. Велике і мале кола кровообігу.....                       | 178        |
| 5.3.5. Робота серця .....                                       | 179        |
| 5.3.5.1. Фази серцевої діяльності.....                          | 179        |
| 5.3.5.2. Тони серця .....                                       | 180        |
| 5.3.5.3. Верхівковий поштовх .....                              | 180        |
| 5.3.5.4. Частота серцевих скорочень .....                       | 180        |
| 5.3.5.5. Систолічний та хвилинний об'єм серця .....             | 181        |
| 5.3.6. Основні властивості серцевого м'яза.....                 | 182        |
| 5.3.6.1. Автоматизм.....                                        | 182        |
| 5.3.6.2. Провідність. Провідна система серця .....              | 182        |
| 5.3.7. Електричні явища в серці .....                           | 183        |
| 5.3.8. Регуляція серцевої діяльності .....                      | 184        |
| 5.4. Судини малого кола кровообігу .....                        | 185        |
| 5.5. Судини великого кола кровообігу.....                       | 185        |
| 5.5.1. Аорта .....                                              | 185        |
| 5.5.1.1. Гілки дуги аорти.....                                  | 185        |
| 5.5.1.2. Гілки низхідної частини аорти .....                    | 187        |
| 5.5.2. Вени великого кола кровообігу .....                      | 191        |
| 5.5.2.1. Система верхньої порожнистої вени .....                | 192        |
| 5.5.2.2. Система нижньої порожнистої вени .....                 | 193        |
| 5.5.2.3. Система ворітної вени .....                            | 194        |
| 5.5.2.4. Каво-кавальні та порто-кавальні анастомози .....       | 194        |

|                                                                             |            |
|-----------------------------------------------------------------------------|------------|
| 5.6. Методи зупинки кровотеч .....                                          | 195        |
| 5.7. Особливості кровообігу плода .....                                     | 196        |
| 5.8. Фізіологія кровоносних судин .....                                     | 197        |
| 5.8.1. Основні принципи гемодинаміки .....                                  | 197        |
| 5.8.2. Артеріальний тиск крові. Методи вимірювання .....                    | 198        |
| 5.8.3. Артеріальний пульс .....                                             | 199        |
| 5.8.4. Кровообіг .....                                                      | 200        |
| 5.8.4.1. Кровообіг у капілярах .....                                        | 200        |
| 5.8.4.2. Рух крові по венах .....                                           | 201        |
| 5.8.5. Регуляція кровообігу .....                                           | 202        |
| 5.8.5.1. Іннервація судин .....                                             | 202        |
| 5.8.5.2. Судиноруховий центр .....                                          | 203        |
| 5.8.5.3. Рефлекторна регуляція судинного тону .....                         | 203        |
| 5.8.5.4. Вплив праці на серцево-судинну систему .....                       | 204        |
| 5.8.5.5. Гуморальні впливи на судини .....                                  | 205        |
| <b>Розділ 6. Функціональна анатомія лімфатичної та імунної систем .....</b> | <b>206</b> |
| 6.1. Лімфатичні судини .....                                                | 206        |
| 6.2. Лімфоїдні органи .....                                                 | 207        |
| 6.3. Лімфатичні судини та вузли окремих ділянок тіла .....                  | 209        |
| 6.3.1. Лімфатичні судини та вузли нижньої кінцівки .....                    | 209        |
| 6.3.2. Лімфатичні судини та вузли таза .....                                | 209        |
| 6.3.3. Лімфатичні судини та вузли черевної порожнини .....                  | 210        |
| 6.3.4. Лімфатичні судини та вузли грудної порожнини .....                   | 210        |
| 6.3.5. Лімфатичні судини та вузли верхньої кінцівки .....                   | 210        |
| 6.3.6. Лімфатичні судини та вузли голови та шиї .....                       | 211        |
| <b>Розділ 7. Захворювання серцево-судинної системи .....</b>                | <b>212</b> |
| 7.1. Поняття про артеріальну гіпо- та гіпертензію .....                     | 212        |
| 7.1.2. Гіпертонічна хвороба .....                                           | 212        |
| 7.1.3. Атеросклероз .....                                                   | 215        |
| 7.1.4. Ішемічна хвороба серця .....                                         | 216        |
| 7.1.4.1. Гостра ішемічна хвороба серця (інфаркт міокарда) .....             | 217        |
| 7.1.4.2. Хронічна ішемічна хвороба серця .....                              | 218        |
| 7.2. Вади серця .....                                                       | 219        |
| 7.3. Серцева недостатність .....                                            | 220        |
| 7.3.1. Гостра недостатність кровообігу .....                                | 221        |
| 7.3.2. Хронічна недостатність кровообігу .....                              | 221        |
| 7.4. Тампонада серця .....                                                  | 223        |
| 7.5. Варикозне розширення вен нижніх кінцівок .....                         | 223        |
| <b>Розділ 8. Функціональна анатомія нервової системи .....</b>              | <b>225</b> |
| 8.1. Спинний мозок .....                                                    | 225        |
| 8.1.1. Будова спинного мозку .....                                          | 225        |
| 8.1.2. Функції спинного мозку .....                                         | 228        |

|                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 8.2. Головний мозок .....                                                       | 229 |
| 8.2.1. Довгастий мозок .....                                                    | 230 |
| 8.2.2. Задній мозок.....                                                        | 231 |
| 8.2.2.1. Міст .....                                                             | 231 |
| 8.2.2.2. Мозочок.....                                                           | 231 |
| 8.2.2.3. Перешийок ромбоподібного мозку .....                                   | 233 |
| 8.2.2.4. Четвертий шлуночок .....                                               | 233 |
| 8.2.2.5. Середній мозок.....                                                    | 233 |
| 8.2.2.6. Проміжний мозок.....                                                   | 235 |
| 8.2.2.6.1. Будова проміжного мозку .....                                        | 235 |
| 8.2.2.6.2. Фізіологія проміжного мозку .....                                    | 236 |
| 8.2.2.7. Ретикулярна формація.....                                              | 237 |
| 8.2.2.8. Кінцевий мозок .....                                                   | 238 |
| 8.2.3. Кора півкуль великого мозку .....                                        | 241 |
| 8.2.4. Кіркові кінці аналізаторів (ядер) півкуль великого мозку<br>людини ..... | 242 |
| 8.2.5. Нюховий мозок.....                                                       | 244 |
| 8.2.6. Базальні ядра.....                                                       | 244 |
| 8.2.7. Бічні шлуночки.....                                                      | 245 |
| 8.2.8. Біла речовина півкуль .....                                              | 245 |
| 8.2.9. Спинномозкова рідина: загальні дані, практичне значення ...              | 246 |
| 8.2.10. Провідні шляхи головного та спинного мозку .....                        | 247 |
| 8.2.10.1. Чутливі (висхідні) шляхи .....                                        | 247 |
| 8.2.10.2. Рухові (нисхідні) шляхи .....                                         | 248 |
| 8.2.11. Оболонки головного мозку .....                                          | 249 |

|                                                                                              |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Розділ 9. Анатомо-фізіологічні аспекти вищої нервової (психічної)<br/>діяльності.....</b> | <b>250</b> |
| 9.1. Типи вищої нервової діяльності .....                                                    | 250        |
| 9.2. Перша та друга сигнальні системи.....                                                   | 250        |
| 9.3. Форми психічної діяльності .....                                                        | 251        |
| 9.3.1. Мова.....                                                                             | 251        |
| 9.3.2. Пам'ять .....                                                                         | 252        |
| 9.3.3. Свідома поведінка .....                                                               | 252        |
| 9.3.4. Свідомість та підсвідомість .....                                                     | 253        |
| 9.3.5. Сон .....                                                                             | 253        |
| 9.4. Зв'язок психічної діяльності та соматичного стану організму .....                       | 254        |

|                                                                              |            |
|------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Розділ 10. Функціональна анатомія периферійної нервової системи .....</b> | <b>255</b> |
| 10.1. Спинномозкові нерви.....                                               | 255        |
| 10.1.1. Задні гілки .....                                                    | 255        |
| 10.1.2. Передні гілки .....                                                  | 255        |
| 10.1.3. Шийне сплетення .....                                                | 256        |
| 10.1.4. Плечове сплетення .....                                              | 256        |
| 10.1.5. Передні гілки грудних спинномозкових нервів.....                     | 257        |



|                                                                                  |            |
|----------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 10.1.6. Поперекове сплетення .....                                               | 257        |
| 10.1.7. Крижове сплетення .....                                                  | 258        |
| 10.1.8. Черепномозкові нерви .....                                               | 258        |
| 10.2. Анатомічна будова автономної частини периферійної нервової системи.....    | 263        |
| 10.2.1. Симпатична частина .....                                                 | 263        |
| 10.2.2. Парасимпатична частина.....                                              | 264        |
| 10.3. Фізіологія автономної частини периферійної нервової системи ...            | 266        |
| <b>Розділ 11. Загальні питання анатомії та фізіології сенсорних систем .....</b> | <b>268</b> |
| 11.1. Шкіра (орган відчуття дотику, температури та болю) .....                   | 270        |
| 11.1.1. Загальна характеристика шкіри .....                                      | 270        |
| 11.1.2. Похідні шкіри .....                                                      | 270        |
| 11.1.3. Функції шкіри .....                                                      | 271        |
| 11.2. Орган зору .....                                                           | 273        |
| 11.2.1. Око та його додаткові структури.....                                     | 274        |
| 11.2.2. Фізіологія зорової сенсорної системи.....                                | 276        |
| 11.2.2.1. Оптична система ока .....                                              | 276        |
| 11.2.2.2. Зіничні реакції .....                                                  | 279        |
| 11.2.2.3. Гострота зору.....                                                     | 280        |
| 11.2.2.4. Сприйняття кольору .....                                               | 281        |
| 11.2.2.5. Адаптація ока .....                                                    | 281        |
| 11.3. Присінково-завитковий орган (орган слуху та рівноваги; вухо) ...           | 282        |
| 11.3.1. Будова органа слуху.....                                                 | 282        |
| 11.3.2. Фізіологія слухового аналізатора .....                                   | 285        |
| 11.3.3. Відчуття положення та руху тіла (аналізатор рівноваги) .....             | 286        |
| 11.4. Орган нюху .....                                                           | 287        |
| 11.5. Орган смаку .....                                                          | 287        |
| <b>Розділ 12. Залози внутрішньої секреції та їх патологія .....</b>              | <b>288</b> |
| 12.1. Загальна уява про ендокринні залози. Гормони. гормональна регуляція.....   | 288        |
| 12.2. Причини та механізми розладів ендокринної регуляції.....                   | 290        |
| 12.3. Щитоподібна залоза .....                                                   | 291        |
| 12.3.1. Будова та функції щитоподібної залози .....                              | 291        |
| 12.3.2. Захворювання щитоподібної залози .....                                   | 292        |
| 12.3.2.1. Дифузний токсичний зоб .....                                           | 293        |
| 12.3.2.2. Гіпотиреоз.....                                                        | 293        |
| 12.3.2.3. Ендемічний зоб .....                                                   | 294        |
| 12.3.2.4. Спорадичний зоб.....                                                   | 295        |
| 12.4. Прищитоподібні залози .....                                                | 296        |
| 12.5. Ендокринна частина підшлункової залози .....                               | 297        |
| 12.5.1. Гормони підшлункової залози .....                                        | 297        |
| 12.5.2. Цукровий діабет .....                                                    | 298        |
| 12.6. Надниркові залози.....                                                     | 299        |

|                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 12.6.1. Будова та функції надниркових залоз.....                              | 299 |
| 12.6.2. Хронічна недостатність кори надниркових залоз (хвороба Аддісона)..... | 301 |
| 12.7. Вилочкова залоза.....                                                   | 302 |
| 12.8. Параганглії.....                                                        | 305 |
| 12.9. Гіпофіз.....                                                            | 305 |
| 12.9.1. Будова та функції гіпофіза.....                                       | 305 |
| 12.9.2. Патологія аденогіпофіза.....                                          | 307 |
| 12.9.2.2.1. Акромегалія.....                                                  | 307 |
| 12.9.2.2.2. Гігантизм.....                                                    | 307 |
| 12.9.2.3. Гіпофізарний нанізм (гіпофізарна карликовість).....                 | 308 |
| 12.9.2.4. Хвороба Іценко-Кушинга.....                                         | 308 |
| 12.9.3. Патологія нейрогіпофіза.....                                          | 309 |
| 12.9.3.1. Нецукровий діабет.....                                              | 309 |
| 12.10. Епіфіз.....                                                            | 309 |

## **Частина 2. Основи першої домедичної та медичної допомоги..... 311**

### **Розділ. 1. Загальні принципи надання першої домедичної та медичної допомоги..... 311**

|                                                                   |     |
|-------------------------------------------------------------------|-----|
| 1.1. Принципи надання першої допомоги.....                        | 311 |
| 1.2. Послідовність при наданні першої допомоги.....               | 313 |
| 1.3. Виявлення ознак життя і ознак смерті.....                    | 316 |
| 1.4. Імобілізація.....                                            | 319 |
| 1.5. Імобілізація частин тіла.....                                | 320 |
| 1.6. Транспортування потерпілих.....                              | 322 |
| 1.7. Положення потерпілого (хворого) при транспортуванні.....     | 326 |
| 1.8. Принципи черговості транспортування при масових травмах..... | 328 |

### **Розділ. 2. Основні поняття про антисептику і асептику..... 329**

|                                            |     |
|--------------------------------------------|-----|
| 2.1. Антисептика.....                      | 329 |
| 2.2. Хімічні антисептичні речовини.....    | 330 |
| 2.3. Біологічні антисептичні речовини..... | 332 |
| 2.4. Асептика.....                         | 333 |

### **Розділ. 3. Перев'язний матеріал та його стерилізація..... 334**

|                                                           |     |
|-----------------------------------------------------------|-----|
| 3.1. Хірургічний інструментарій та його стерилізація..... | 336 |
| 3.2. Шприци, їх стерилізація та застосування.....         | 337 |
| 3.3. Обробка рук та знезараження рукавичок.....           | 338 |

### **Розділ 4. Десмургія – техніка накладання пов'язок..... 341**

|                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.1. Пов'язки.....                                                  | 341 |
| 4.2. Техніка накладення м'яких пов'язок на окремі ділянки тіла..... | 346 |
| 4.2.1. Бинтові пов'язки голови і шиї.....                           | 346 |
| 4.2.2. Техніка накладання м'яких пов'язок на голову та шию.....     | 347 |

|                                                                                                    |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 4.2.3. Бинтові пов'язки верхньої та нижньої кінцівок.....                                          | 349        |
| 4.3. Техніка накладання м'яких пов'язок на верхню та нижню кінцівки                                | 351        |
| 4.3.1. Бинтові пов'язки грудної клітки та живота.....                                              | 352        |
| 4.4. Техніка накладання м'яких пов'язок на нижню половину живота та на верхню третину стегна ..... | 353        |
| 4.5. Жорсткі пов'язки.....                                                                         | 354        |
| <b>Розділ. 5. Реанімація.....</b>                                                                  | <b>356</b> |
| 5.1. Завдання та організація реанімаційної допомоги .....                                          | 356        |
| 5.2. Термінальні стани .....                                                                       | 357        |
| 5.3. Порушення в організмі при термінальних станах .....                                           | 357        |
| 5.4. Поняття про клінічну та біологічну смерть.....                                                | 358        |
| 5.5. Оживлення .....                                                                               | 359        |
| 5.5.1. Штучне дихання.....                                                                         | 360        |
| 5.5.2. Техніка штучної вентиляції легень .....                                                     | 361        |
| 5.5.3. Масаж серця.....                                                                            | 364        |
| 5.5.4. Сутність штучного масажу серця.....                                                         | 366        |
| 5.5.5. Переливання крові .....                                                                     | 367        |
| 5.5.6. Кровотечі.....                                                                              | 370        |
| 5.5.6.1. Зупинка капілярної кровотечі.....                                                         | 372        |
| 5.5.6.2. Зупинка венозної кровотечі .....                                                          | 372        |
| 5.5.6.3. Зупинка артеріальної кровотечі .....                                                      | 372        |
| 5.5.6.4. Техніка накладання джгута.....                                                            | 373        |
| 5.5.6.5. Інші зовнішні кровотечі .....                                                             | 376        |
| 5.5.6.6. Внутрішні кровотечі .....                                                                 | 378        |
| 5.5.6.7. Гостре недовокрів'я при втраті крові .....                                                | 378        |
| 5.5.6.8. Зміни в організмі людини при значній крововтраті...                                       | 379        |
| <b>Розділ. 6. Перша допомога при пораненнях.....</b>                                               | <b>381</b> |
| 6.1. Рани.....                                                                                     | 381        |
| 6.2. Ускладнення ран.....                                                                          | 385        |
| 6.3. Обробка рани .....                                                                            | 386        |
| 6.4. Перша допомога при пораненнях голови, грудної клітки та живота                                | 387        |
| <b>Розділ. 7. Перша допомога при ушкодженнях м'яких тканин, суглобів та кісток .....</b>           | <b>390</b> |
| 7.1. Перша допомога при ударах, розтягуваннях, розривах, здавленні та вивихах.....                 | 390        |
| 7.1.1. Розтягнення зв'язок .....                                                                   | 391        |
| 7.1.2. Вивих .....                                                                                 | 391        |
| 7.1.3. Переломи.....                                                                               | 393        |
| 7.1.4. Пошкодження черепа і мозку .....                                                            | 397        |
| 7.1.5. Перелом хребта .....                                                                        | 399        |
| 7.1.6. Перелом кісток таза .....                                                                   | 400        |
| 7.1.7. Перелом ребер .....                                                                         | 400        |

|                                                                |            |
|----------------------------------------------------------------|------------|
| 7.1.8. Перелом ключиці .....                                   | 401        |
| 7.2. Масові травми.....                                        | 401        |
| 7.3. Поводження з пораненим .....                              | 402        |
| 7.4. Транспортування потерпілих .....                          | 404        |
| 7.4.1. Положення потерпілого при транспортуванні.....          | 405        |
| <b>Частина 3. Захворювання .....</b>                           | <b>407</b> |
| <b>Розділ 1. Серцево-судинні захворювання .....</b>            | <b>407</b> |
| 1.1. Атеросклероз .....                                        | 407        |
| 1.2. Гіпертонічна хвороба.....                                 | 410        |
| 1.3. Артеріальна гіпотензія (гіпотонія) .....                  | 413        |
| 1.4. Ішемічна хвороба .....                                    | 413        |
| 1.5. Інфаркт міокарду .....                                    | 415        |
| 1.6. Кардіосклероз .....                                       | 417        |
| 1.7. Дистрофія міокарду.....                                   | 417        |
| 1.8. Ревматизм.....                                            | 418        |
| 1.9. Алергія.....                                              | 418        |
| 1.10. Вади серця (набуті) .....                                | 421        |
| 1.11. Невроз серця .....                                       | 422        |
| 1.12. Хронічна недостатність кровообігу .....                  | 423        |
| 1.13. Гостра недостатність кровообігу.....                     | 424        |
| 1.14. Аритмії .....                                            | 426        |
| <b>Розділ 2. Хвороби органів дихання .....</b>                 | <b>428</b> |
| 2.1. Гострий бронхіт.....                                      | 428        |
| 2.2. Хронічний бронхіт .....                                   | 429        |
| 2.3. Емфізема легенів .....                                    | 430        |
| 2.4. Пневмонія (гостра).....                                   | 431        |
| 2.5. Пневмонія (хронічна).....                                 | 432        |
| 2.6. Бронхоектатична хвороба.....                              | 433        |
| 2.7. Бронхіальна астма .....                                   | 434        |
| 2.8. Туберкульоз легенів .....                                 | 436        |
| 2.9. Пневмоторакс .....                                        | 438        |
| 2.10. Тромбоемболія легеневої артерії.....                     | 439        |
| 2.11. Плеврит.....                                             | 439        |
| <b>Розділ 3. Хвороби органів травлення .....</b>               | <b>441</b> |
| 3.1. Хвороби шлунку та кишківника .....                        | 441        |
| 3.1.1. Гострий гастрит.....                                    | 441        |
| 3.1.2. Хронічний гастрит .....                                 | 441        |
| 3.1.3. Виразкова хвороба шлунку та дванадцятипалої кишки ..... | 443        |
| 3.1.4. Гастроптоз.....                                         | 445        |
| 3.1.5. Грижа стравохідного отвору діафрагми .....              | 445        |
| 3.1.6. Гострий ентерит, коліт .....                            | 446        |

|                                                                    |            |
|--------------------------------------------------------------------|------------|
| 3.1.7. Хронічний коліт .....                                       | 447        |
| 3.1.8. Неспецифічний виразковий коліт.....                         | 448        |
| 3.1.9. Функціональні захворювання кишківника.....                  | 448        |
| 3.1.10. Закрепи .....                                              | 449        |
| 3.1.11. Глистні захворювання .....                                 | 451        |
| 3.2. Хвороби жовчного міхура, жовчовивідних шляхів і печінки ..... | 453        |
| 3.2.1. Гострий холецистит .....                                    | 453        |
| 3.2.2. Хронічний холецистит без каменів .....                      | 453        |
| 3.2.3. Хронічний холецистит (жовчекам'яна хвороба) .....           | 454        |
| 3.2.4. Дискінезія жовчовивідних шляхів.....                        | 455        |
| 3.3. Гострий вірусний гепатит.....                                 | 456        |
| 3.3.1. Гострі гепатити не вірусного походження .....               | 456        |
| 3.3.2. Хронічний гепатит .....                                     | 457        |
| 3.3.3. Цироз печінки .....                                         | 458        |
| 3.4. Хвороби підшлункової залози .....                             | 458        |
| 3.4.1. Гострий панкреатит .....                                    | 458        |
| 3.4.2. Хронічний панкреатит .....                                  | 459        |
| <b>Розділ 4. Хвороби нирок і сечовивідних шляхів .....</b>         | <b>460</b> |
| 4.1. Гострий гломерулонефрит .....                                 | 460        |
| 4.2. Хронічний гломерулонефрит .....                               | 461        |
| 4.3. Гострий пієлонефрит .....                                     | 462        |
| 4.5. Хронічний пієлонефрит .....                                   | 463        |
| 4.6. Нирковокам'яна хвороба.....                                   | 464        |
| 4.7. Туберкульоз нирок .....                                       | 466        |
| 4.8. Гострий цистит .....                                          | 466        |
| 4.9. Гострий простатит.....                                        | 467        |
| 4.10. Аденома передміхурової залози .....                          | 467        |
| <b>Розділ 5. Хвороби органів руху .....</b>                        | <b>469</b> |
| 5.1. Ревматизм гострий .....                                       | 469        |
| 5.1.1. Ревматоїдний поліартрит .....                               | 469        |
| 5.2. Ураження суглобів .....                                       | 470        |
| 5.3. Артрози.....                                                  | 470        |
| <b>Розділ 6. Хвороби обміну речовин.....</b>                       | <b>472</b> |
| 6.1. Ожиріння.....                                                 | 472        |
| 6.2. Подагра .....                                                 | 474        |
| <b>Розділ 7. Хвороби залоз внутрішньої секреції .....</b>          | <b>476</b> |
| 7.1. Тиреотоксикоз .....                                           | 476        |
| 7.2. Гіпотиреоз .....                                              | 477        |
| 7.3. Цукровий діабет .....                                         | 477        |
| <b>Розділ 8. Хвороби системи крові .....</b>                       | <b>481</b> |

|                                                                     |            |
|---------------------------------------------------------------------|------------|
| 8.1. Недокрів'я .....                                               | 481        |
| 8.2. Патологія білої крові.....                                     | 482        |
| 8.3. Еритремія .....                                                | 482        |
| <b>Розділ 9. Короткі відомості про професійні захворювання.....</b> | <b>483</b> |
| <b>Розділ 10. Хірургічні хвороби.....</b>                           | <b>487</b> |
| 10.1. Гострий апендицит.....                                        | 487        |
| 10.2. Гостра кишкова непрохідність.....                             | 488        |
| 10.3. Грижі.....                                                    | 490        |
| 10.4. Лімфаденіт .....                                              | 491        |
| 10.5. Бешиха (рожа).....                                            | 491        |
| 10.6. Фурункул.....                                                 | 492        |
| 10.7. Карбункул .....                                               | 493        |
| 10.8. Панарицій.....                                                | 493        |
| 10.9. Абсцес, флегмона .....                                        | 493        |
| 10.10. Остеомієліт.....                                             | 494        |
| 10.11. Бурсит .....                                                 | 494        |
| 10.12. Варикозне розширення вен ніг .....                           | 495        |
| 10.13. Гострий тромбофлебіт .....                                   | 497        |
| 10.14. Мастит .....                                                 | 498        |
| 10.15. Геморой .....                                                | 498        |
| 10.16. Облітеруючі захворювання судин нижніх кінцівок .....         | 499        |
| 10.17. Плоскостопість .....                                         | 500        |
| 10.18. П'яткові шпори.....                                          | 500        |
| 10.19. Викривлення великого пальця стопи .....                      | 501        |
| <b>Розділ 11. Гінекологічні хвороби .....</b>                       | <b>502</b> |
| 11.1. Аборт .....                                                   | 502        |
| 11.2. Аднексит.....                                                 | 502        |
| 11.3. Опущення (випадання) піхви, матки.....                        | 503        |
| 11.4. Позаматкова вагітність .....                                  | 503        |
| <b>Розділ 12. Пухлинні захворювання .....</b>                       | <b>505</b> |
| <b>Розділ 13. Хвороби нервової системи .....</b>                    | <b>511</b> |
| 13.1. Невроз.....                                                   | 511        |
| 13.2. Невралгія .....                                               | 512        |
| 13.3. Ішіас .....                                                   | 512        |
| 13.4. Невралгія міжреберних нервів.....                             | 513        |
| 13.5. Невралгії.....                                                | 514        |
| 13.6. Міальгія .....                                                | 514        |
| 13.7. Ураження хребта .....                                         | 514        |
| 13.8. Остеохондроз .....                                            | 515        |
| 13.9. Деформуючий спондиліоз .....                                  | 515        |

|                                                      |            |
|------------------------------------------------------|------------|
| 13.10. Хвороба Бехтерева .....                       | 516        |
| 13.11. Гострі розлади мозкового кровообігу .....     | 516        |
| 13.12. Динамічні порушення мозкового кровообігу..... | 517        |
| 13.13. Травми голови .....                           | 518        |
| 13.14. Мігрень .....                                 | 519        |
| 13.15. Паркінсонізм .....                            | 519        |
| <b>Розділ 14. Хвороби очей.....</b>                  | <b>520</b> |
| 14.1. Гострий кон'юнктивіт.....                      | 520        |
| 14.2. Блефарит.....                                  | 520        |
| 14.3. Гемералопія.....                               | 521        |
| 14.4. Ячмінь.....                                    | 521        |
| 14.5. Глаукома.....                                  | 521        |
| 14.6. Трахома .....                                  | 523        |
| 14.7. Катаракта.....                                 | 523        |
| 14.8. Помутніння склистого тіла.....                 | 524        |
| <b>Розділ 15. Хвороби вуха, горла, носа .....</b>    | <b>525</b> |
| 15.1. Аденоїди .....                                 | 525        |
| 15.2. Ангіна .....                                   | 525        |
| 15.3. Хронічний тонзиліт.....                        | 526        |
| 15.4. Гострий ларингіт .....                         | 527        |
| 15.5. Гострий фарингіт.....                          | 528        |
| 15.6. Гострий риніт.....                             | 528        |
| 15.7. Хронічний риніт .....                          | 530        |
| 15.8. Поліпи в носі.....                             | 530        |
| 15.9. Гострий гайморит.....                          | 530        |
| 15.10. Гайморит хронічний .....                      | 531        |
| 15.11. Зовнішній отит.....                           | 531        |
| 15.12. Середній отит.....                            | 531        |
| 15.13. Сірчана пробка.....                           | 532        |
| 15.14. Отосклероз .....                              | 533        |
| <b>Розділ 16. Хвороби порожнини рота .....</b>       | <b>534</b> |
| 16.1. Гінгівіт .....                                 | 534        |
| 16.2. Глосит .....                                   | 534        |
| 16.3. Стоматит.....                                  | 535        |
| <b>Розділ 17. Хвороби шкіри.....</b>                 | <b>536</b> |
| 17.1 Дерматомікози .....                             | 536        |
| 17.2. Кандидоз.....                                  | 536        |
| 17.3. Епідермофітія .....                            | 537        |
| 17.4. Стригучий лишай .....                          | 538        |
| 17.5. Короста .....                                  | 539        |
| 17.6. Вошивість.....                                 | 539        |

|                                                  |            |
|--------------------------------------------------|------------|
| 17.7. Піодермія.....                             | 540        |
| 17.8. Кропив'янка.....                           | 540        |
| 17.9. Себорея.....                               | 541        |
| 17.10. Екзема.....                               | 542        |
| 17.11. Псоріаз.....                              | 542        |
| 17.12. Шкірне свербіння.....                     | 542        |
| <b>Розділ 18. Венеричні хвороби.....</b>         | <b>544</b> |
| 18.1. Сифіліс.....                               | 544        |
| 18.2. Гонорея.....                               | 546        |
| 18.3. Трихомоніаз.....                           | 547        |
| <b>Розділ 19. Гострі інфекційні хвороби.....</b> | <b>548</b> |
| 19.1. Повітряно-краплинні інфекції.....          | 548        |
| 19.1.1. Грип.....                                | 548        |
| 19.1.2. Дифтерія.....                            | 551        |
| 19.1.3. Коклюш.....                              | 552        |
| 19.1.4. Кір.....                                 | 553        |
| 19.1.5. Краснуха.....                            | 554        |
| 19.1.6. Скарлатина.....                          | 554        |
| 19.1.7. Віспа натуральна.....                    | 556        |
| 19.1.8. Епідемічний паротит.....                 | 556        |
| 19.1.9. Стафілококова інфекція.....              | 558        |
| 19.1.20. Герпетична інфекція.....                | 559        |
| 19.1.21. Менінгококовий менінгіт.....            | 559        |
| 19.2. Кишкові інфекції.....                      | 560        |
| 19.2.1. Гостра дизентерія.....                   | 560        |
| 19.2.2. Харчові отруєння.....                    | 562        |
| 19.2.3. Ботулізм.....                            | 564        |
| 19.2.4. Гострий вірусний гепатит.....            | 565        |
| 19.2.5. Сироватковий гепатит.....                | 566        |
| 19.2.6. Черевний тиф.....                        | 567        |
| 19.2.7. Лептоспіроз.....                         | 568        |
| 19.3. Кров'яні (трансмисійні) інфекції.....      | 569        |
| 19.3.1. Висипний тиф.....                        | 569        |
| 19.3.2. Кліщовий енцефаліт.....                  | 570        |
| 19.4. Інші інфекції.....                         | 571        |
| 19.4.1. Сказ.....                                | 571        |
| 19.4.2. Правець.....                             | 572        |
| 19.4.3. Ящур.....                                | 573        |
| Зміст.....                                       | 574        |
| Література.....                                  | 589        |